ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.71 / 2025 Volume 3, Issue 11

TIJORAT BANKLARIDA XUSUSIY KAPITAL TARKIBINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH.

Muallif: Smetov Talgat Yalgash uli
Ish joyi va lavozimi: Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti, Bank ishi talabasi
Ilmiy rahbar: Esanov Oybek Madatovich

Annotatsiya

Maqolada tijorat banklarida xususiy kapitalning tarkibi va moliyaviy barqarorlikdagi o‘rni o‘rganilgan. O‘zbekistonning beshta banki bo‘yicha 2023–2025-yillardagi aktivlar va kapital dinamikasi, shuningdek kapital tarkibiy qismlarining ulushi tahlil qilingan. Natijalar asosida kapital bazasini mustahkamlash bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banki, xususiy kapital, ustav kapitali, qo‘shimcha kapital, zaxira kapitali, taqsimlanmagan foyda, aktivlar, moliyaviy barqarorlik, kapital tarkibi.

Аннотация

В статье рассматриваются структура собственного капитала коммерческих банков и его роль в обеспечении финансовой устойчивости. Проанализированы динамика активов и капитала пяти банков Узбекистана за 2023–2025 годы, а также доли основных компонентов капитала. На основе результатов предложены меры по укреплению капитальной базы.

Ключевые слова: коммерческий банк, собственный капитал, уставный капитал, добавочный капитал, резервный капитал, нераспределённая прибыль, активы, финансовая устойчивость, структура капитала.

Abstract

The article examines the structure of commercial banks’ equity and its role in financial stability. It analyses the 2023–2025 asset and capital dynamics of five Uzbek banks and the shares of key equity components. Based on the findings, practical measures to strengthen banks’ capital bases are proposed.

Keywords: commercial bank, equity, share capital, additional capital, reserve capital, retained earnings, assets, financial stability, capital structure.

1. KIRISH

Bank tizimining barqaror faoliyat yuritishi mamlakat moliya tizimi rivojlanishining muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Tijorat banklari iqtisodiyotning

turli tarmoqlarini kreditlash, aholi va korxonalarning bo‘sh pul mablag‘larini jalb qilish, to‘lovlarni amalga oshirish hamda moliyaviy vositachilik xizmatlarini ko‘rsatishda muhim o‘rin egallaydi. Ushbu faoliyatni samarali tashkil etish banklarning yetarli va sifatli kapital bazasiga ega bo‘lishini talab qiladi.

Xususiy kapital tijorat bankining moliyaviy mustaqilligi va barqarorligini ta’minlovchi asosiy manbalardan biridir. U bank faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan zararlarni qoplash, faoliyat ko‘lamini kengaytirish, yangi bank xizmatlarini joriy etish hamda omonatchilar va boshqa kreditorlar manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Bank xususiy kapitalining faqat umumiy miqdorini o‘rganish uning moliyaviy holatiga to‘liq baho berish uchun yetarli emas. Chunki kapitalning ustav kapitali, qo‘shimcha kapital, zaxira kapitali va taqsimlanmagan foyda kabi tarkibiy qismlari turli iqtisodiy vazifalarni bajaradi. Shu sababli kapitalning tarkibini, uning shakllanish manbalarini va yillar davomida o‘zgarish tendensiyalarini tahlil qilish zarur.

O‘zbekiston bank tizimida davlat ishtirokidagi va davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklarning faoliyati, kapitalni shakllantirish manbalari hamda moliyaviy ko‘rsatkichlari o‘zaro farqlanadi. Mazkur farqlarni o‘rganish banklarning kapital siyosatini baholash va uni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish imkonini beradi.

Maqolaning maqsadi tijorat banklarida xususiy kapital tarkibini tahlil qilish, uning asosiy tarkibiy qismlarining o‘zgarishini baholash hamda kapital bazasini mustahkamlash bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan O‘zmilliybank, Agrobank, O‘zsanoatqurilishbank (SQB), Kapitalbank va Hamkorbank tanlangan. Tadqiqotda 2023–2025-yillar ma’lumotlaridan foydalanilgan.

2.TIJORAT BANKLARIDA XUSUSIY KAPITALNING IQTISODIY MOHIYATI VA TARKIBI

Tijorat bankining xususiy kapitali bankka tegishli bo‘lgan va buxgalteriya hisobi nuqtayi nazaridan uning aktivlari hamda majburiyatlari o‘rtasidagi farqni ifodalovchi moliyaviy manbadir. Xususiy kapital bank faoliyatining dastlabki bosqichida uning operatsiyalarini tashkil etish, keyingi bosqichlarda esa faoliyatni kengaytirish va moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun xizmat qiladi.

Kapitalning yetarli bo‘lishi bankning kutilmagan zararlarni qoplash imkoniyatini oshiradi, kreditorlar ishonchini mustahkamlaydi va bankning uzoq muddatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Tijorat banklari xususiy kapitalining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

Ustav kapitali. Bank aksiyadorlari tomonidan bank tashkil etilishida yoki keyingi kapital oshirish jarayonida kiritilgan mablag‘larni ifodalaydi. Ustav kapitali bankning boshlang‘ich moliyaviy bazasini shakllantiradi. Uning miqdori va o‘zgarishi aksiyalar chiqarish, aksiyadorlar badallari va boshqa qonuniy korporativ qarorlar bilan bog‘liq.

Qo‘shimcha kapital. Aksiyalarni nominal qiymatidan yuqori narxda joylashtirish natijasida yuzaga keladigan emissiya daromadi hamda hisob siyosati va tegishli standartlarga muvofiq kapital tarkibida tan olinadigan boshqa summalarni o‘z ichiga olishi mumkin.

Zaxira kapitali. Bank faoliyati davomida shakllantiriladigan va belgilangan maqsadlarda foydalaniladigan zaxiralarni ifodalaydi. Zaxiralar bankning moliyaviy yo‘qotishlarga bardoshliligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq zaxira kapitalini kreditlar bo‘yicha ehtimoliy zararlar uchun shakllantiriladigan barcha zaxiralar bilan tenglashtirish mumkin emas.

Taqsimlanmagan foyda. Bank faoliyati natijasida olingan va dividendlar yoki boshqa maqsadlarga yo‘naltirilmagan foyda qismini anglatadi. Ushbu manba bank kapitalini ichki resurslar hisobidan oshirish imkonini beradi. Taqsimlanmagan foydaning ko‘payishi bankning foyda olish salohiyati va foydani taqsimlash siyosati bilan bog‘liq.

Xususiy kapitalni baholashda uning tarkibiy qismlari bilan bir qatorda jami aktivlarga nisbati ham muhim ahamiyatga ega. Mazkur ko‘rsatkich bank aktivlari tarkibida xususiy kapitalning ulushini ifodalaydi.

Shu bilan birga, buxgalteriya balansidagi xususiy kapital va prudensial me’yorlar asosida hisoblanadigan regulyativ kapital bir xil tushuncha emas. Regulyativ kapitalni aniqlashda tegishli prudensial talablar, chegirmalar va tuzatishlar qo‘llanilishi mumkin. Shu sababli mazkur maqolada balans va Markaziy bank statistik jadvalidagi kapital ko‘rsatkichlari regulyativ kapital yetarliligi ko‘rsatkichi sifatida talqin qilinmaydi.

3.TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda iqtisodiy tahlil, taqqoslash, guruhlash, dinamik tahlil, tarkibiy tahlil va nisbiy ko‘rsatkichlarni hisoblash usullaridan foydalanildi.

Tahlil uchun beshta tijorat banki tanlandi:

- davlat ishtirokidagi banklar: O‘zmilliybank, Agrobank va SQB;
- davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklar: Kapitalbank va Hamkorbank.

Hamkorbank xorijiy kapital ishtirokidagi bank ekanligi hisobga olinadi. Shu sababli uni faqat mahalliy xususiy kapitalga ega bank sifatida tavsiflash to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Tadqiqotda ikki turdagi ma’lumotlar bazasidan foydalanildi. Birinchisi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining banklar kesimidagi statistik ma’lumotlari bo‘lib, ular asosida 2023–2025-yillardagi aktivlar va kapital dinamikasi baholandi. Ikkinchisi, banklarning yillik va choraklik moliyaviy hisobotlari bo‘lib, ular asosida kapitalning tarkibiy tuzilishi o‘rganildi.

Kapitalning aktivlarga nisbati quyidagi formula orqali hisoblandi:

$$\mathbf{K_a = (K / A) \times 100}$$

Bu yerda:

- K_a — kapitalning aktivlarga nisbati;
- K — Markaziy bank statistik jadvalidagi kapital ko‘rsatkichi;
- A — bank jami aktivlari.

Kapitalning o‘sish sur’ati quyidagicha aniqlanadi:

$$\mathbf{O‘sish\ sur’ati = ((K_t / K_{t-1}) - 1) \times 100}$$

Bu yerda K_t — joriy davr kapitali, K_{t-1} — oldingi davr kapitali.

Kapital tarkibiy qismining jami kapitaldagi ulushi esa quyidagicha hisoblanadi:

$$\mathbf{U = (K_i / K) \times 100}$$

Bu yerda K_i — kapitalning muayyan tarkibiy qismi, K — jami xususiy kapital.

Tadqiqotda muhim metodologik cheklov mavjud: ayrim banklar bo‘yicha konsolidatsiyalangan, ayrimlari bo‘yicha esa alohida bank hisobotlaridan foydalanilgan. Konsolidatsiyalangan hisobot bank bilan birga uning nazoratidagi tashkilotlar ma’lumotlarini ham qamrab olishi mumkin. Shu sababli kapital tarkibi bo‘yicha barcha banklarning ko‘rsatkichlarini mutlaq bir xil hisob bazasida shakllangan deb qabul qilish mumkin emas. Hisobot turi va davri farqlari tegishli jadvallar hamda izohlarda ko‘rsatildi.

4. TIJORAT BANKLARIDA XUSUSIY KAPITALNING AMALIY TAHLILI

4.1. Banklar kapitali va aktivlarining 2023–2025-yillardagi dinamikasi

Tijorat banklarida xususiy kapitalning o‘zgarishini baholashda uning mutlaq miqdori bilan bir qatorda aktivlar hajmining o‘sishini ham hisobga olish zarur. Chunki kapitalning o‘sishi aktivlarning o‘sish sur’atidan ortda qolsa, kapitalning aktivlardagi ulushi pasayishi mumkin.

Markaziy bankning banklar kesimidagi statistik ma’lumotlari asosida tanlangan banklarning 2023–2025-yillardagi aktivlari va kapitali quyidagicha shakllangan.

1-jadval. Tanlangan tijorat banklarining aktivlari va kapitali dinamikasi

Mlrd so‘m

Bank nomi	2023 aktivlar	2023 kapital	2024 aktivlar	2024 kapital	2025 aktivlar	2025 kapital
O‘zmilliybank	127 503	17 849	135 090	18 860	144 745	19 969
Agrobank	66 700	12 297	79 404	12 427	103 597	13 774
SQB	74 634	8 728	87 597	10 025	102 439	11 875
Kapitalbank	41 866	4 226	47 365	5 225	57 557	7 017
Hamkorbank	20 980	3 758	28 708	5 161	35 912	6 705

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil 1-yanvar, 2025-yil 1-yanvar va 2026-yil 1-yanvar holatidagi banklar kesimidagi statistik ma’lumotlari. Raqamlar mlrd so‘mda yaxlitlangan.

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, 2023–2025-yillarda barcha tanlangan banklarda kapitalning mutlaq miqdori oshgan. Eng katta mutlaq kapital O‘zmilliybankda qayd etilgan. 2025-yil yakunida uning kapitali qariyb 20 trln so‘mni tashkil qilgan.

Kapitalning nisbiy o‘sish sur’atlari bo‘yicha esa Kapitalbank va Hamkorbank yuqoriroq natijalarni ko‘rsatgan. 2023–2025-yillarda Kapitalbank kapitali taxminan 66 foizga, Hamkorbank kapitali esa 78,4 foizga oshgan. O‘zmilliybank va Agrobankda o‘sish mos ravishda 11,9 va 12 foizni tashkil etgan, SQBda esa 36,1 foizga yetgan.

Bu natijalar kapitalning mutlaq miqdori va o‘sish sur’ati turli banklarda turlicha shakllanganini ko‘rsatadi. Biroq yuqori o‘sish sur’ati o‘z-o‘zidan moliyaviy barqarorlikning yuqoriligini anglatmaydi. Uni aktivlar sifati, risklar va regulyativ kapital yetarliligi bilan birgalikda baholash zarur.

4.2. Kapitalning jami aktivlarga nisbati

Bank kapitalining aktivlarga nisbati kapital bazasining aktivlar hajmiga nisbatan qanday o‘zgarayotganini ko‘rsatadi. Mazkur ko‘rsatkich bankning balans tuzilmasini tavsiflaydi, lekin regulyativ kapital yetarliligi koeffitsiyenti bilan aynan bir xil emas.

2-jadval. Kapitalning jami aktivlarga nisbati

Bank nomi	2023	2024	2025
O‘zmilliybank	14,00%	13,96%	13,80%
Agrobank	18,44%	15,65%	13,30%
SQB	11,69%	11,44%	11,59%
Kapitalbank	10,09%	11,03%	12,19%
Hamkorbank	17,91%	17,98%	18,67%

Manba: Markaziy bank statistikasi asosida muallif hisob-kitoblari.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Hamkorbankda kapitalning aktivlarga nisbati tahlil qilinayotgan davrda 17,91 foizdan 18,67 foizgacha oshgan. Kapitalbankda ham mazkur ko‘rsatkich 10,09 foizdan 12,19 foizgacha ko‘tarilgan.

Agrobankda esa kapitalning aktivlarga nisbati 18,44 foizdan 13,30 foizgacha pasaygan. Bunday holat tahlil qilinayotgan davrda aktivlarning kapitalga nisbatan tezroq o‘sganini ko‘rsatadi. O‘zmilliybankda ko‘rsatkich nisbatan barqaror bo‘lib, SQBda kichik tebranishlar kuzatilgan.

Mazkur natijalar banklar kapital siyosatida aktivlar o‘sishi va kapitalni oshirish jarayonlari o‘rtasidagi muvozanat muhim ekanligini ko’rsatadi.

4.3. Xususiy kapitalning tarkibiy tuzilishini baholash

Bank kapitalining tarkibini o‘rganish uning qaysi moliyaviy manbalar hisobidan shakllanganini aniqlash imkonini beradi. Quyidagi jadvallarda hisobot turi va davri aniq ko‘rsatilgan banklar bo‘yicha kapital tarkibiy qismlarining jami kapitaldagi ulushi keltirilgan.

3-jadval. SQBda xususiy kapital tarkibining o‘zgarishi

Kapital tarkibi	2023	2024	2025
Ustav kapitali	53,03%	46,17%	38,98%
Qo‘shimcha kapital	0,01%	0,01%	0,01%
Zaxira kapitali	19,68%	17,87%	15,60%
Taqsimlanmagan foyda	27,28%	35,95%	45,41%

Manba: SQBning tegishli davrlardagi rasmiy moliyaviy hisobotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

SQBda 2023–2025-yillar davomida taqsimlanmagan foydaning ulushi 27,28 foizdan 45,41 foizga ko‘tarilgan. Ustav kapitalining ulushi esa 53,03 foizdan 38,98 foizgacha kamaygan. Bu holat kapital tarkibida bank faoliyati natijasida shakllangan foydaning ahamiyati ortib borayotganini ko‘rsatadi.

4-jadval. Kapitalbankda xususiy kapital tarkibining o‘zgarishi

Kapital tarkibi	2023	2024
Ustav kapitali	9,81%	8,75%
Qo‘shimcha kapital	8,45%	6,11%
Qayta baholash zaxirasi	2,41%	2,00%
Taqsimlanmagan foyda	79,33%	83,14%

Manba: Kapitalbankning 2023–2024-yillardagi konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Kapitalbankda taqsimlanmagan foydaning ulushi yuqori bo‘lib, 2023-yildagi 79,33 foizdan 2024-yilda 83,14 foizga oshgan. Bu bank kapitalining shakllanishida ichki moliyaviy manbalar muhim o‘rin egallayotganini ko‘rsatadi.

5-jadval. Agrobankda xususiy kapital tarkibi

Kapital tarkibi	2024-yil yakuni	2025-yil III choragi
Ustav kapitali	89,97%	90,67%
Qo‘shimcha kapital	0,01%	0,01%
Zaxira kapitali	6,36%	5,72%
Taqsimlanmagan foyda	3,66%	3,60%

Manba: Agrobankning 2024-yil yillik hisoboti va 2025-yil III chorak balansi asosida muallif hisob-kitoblari. 2025-yil ko‘rsatkichi yil yakuni emas.

Agrobankda ustav kapitalining jami kapitaldagi ulushi yuqori bo‘lib, 2024-yilda 89,97 foizni, 2025-yil III choragida esa 90,67 foizni tashkil qilgan. Bu bank kapitalining asosiy qismi ustav kapitali hisobidan shakllanganini ko‘rsatadi.

6-jadval. Hamkorbankda xususiy kapital tarkibi

Kapital tarkibi	2024	2025
Ustav kapitali	12,53%	9,64%
Qo‘shilgan kapital	1,51%	1,16%
Zaxira kapitali	28,28%	21,76%
Taqsimlanmagan foyda	57,69%	67,43%

Manba: Hamkorbankning 2024–2025-yillardagi moliyaviy hisobotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Hamkorbankda taqsimlanmagan foyda kapitalning muhim manbasi hisoblanadi. 2024-yilda uning jami kapitaldagi ulushi 57,69 foizni, 2025-yilda esa 67,43 foizni tashkil etgan. Bu bank kapitalining shakllanishida ichki moliyaviy manbalar muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tarkibiy tahlil tanlangan banklarda kapitalning shakllanish manbalari bir-biridan farq qilishini ko‘rsatadi. Biroq hisobotlarning turi va qamrovi bir xil bo‘lmaganligi sababli barcha banklar bo‘yicha tarkibiy ulushlarni yagona reyting sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq emas.

4.4. Davlat ishtirokidagi va davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklarni taqqoslash

Banklarni mulkchilik xususiyatlariga ko‘ra guruhlash kapitalning shakllanishi va o‘sish tendensiyalarini taqqoslash imkonini beradi. Mazkur tadqiqotda O‘zmilliybank, Agrobank va SQB davlat ishtirokidagi banklar guruhiga, Kapitalbank va Hamkorbank esa davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklar guruhiga kiritilgan. Hamkorbank xorijiy kapital ishtirokidagi bank ekanligi alohida e’tiborga olinadi.

2023–2025-yillarda davlat ishtirokidagi uch bankning jami kapitali 38 874 mlrd so‘mdan 45 618 mlrd so‘mga oshgan. O‘sish taxminan 17,3 foizni tashkil etgan.

Davlat ulushi mavjud bo‘lmagan ikki bankning jami kapitali esa 7 984 mlrd so‘mdan 13 722 mlrd so‘mga yetgan. O‘sish 71,9 foizni tashkil qilgan.

Mazkur guruhlash natijalari tanlangan banklar doirasida davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklarda kapitalning nisbiy o‘sishi yuqoriroq bo‘lganini ko‘rsatadi. Biroq guruhlar tarkibidagi banklar soni va boshlang‘ich kapital hajmi turlicha. Shu sababli ushbu natijalarni butun bank tizimi bo‘yicha umumiy xulosa sifatida talqin qilish mumkin emas.

5. TADQIQOT NATIJALARINING MUHOKAMASI

Maxametov tahliliga ko’ra, 2023-yil 1-yanvarda tizim kapitalining taxminan to’rtdan uch qismini ustav kapitali (59,86 trln so’m, 79,56 trln so’mdan) tashkil etgan. Bizning natijalarimiz bu umumiy ko’rsatkich banklar o’rtasidagi farqni yashirishini ko’rsatadi: Agrobankda ustav kapitali ulushi 90 foizdan yuqori, Kapitalbank va Hamkorbankda esa 10–13 foiz atrofida, asosiy ulush taqsimlanmagan foydaga to’g’ri keladi.

Taqsimlanmagan foyda ulushining SQB, Kapitalbank va Hamkorbankda oshishi De Jonghe va O’ztekin xulosasiga mos keladi: banklar kapitalni ko’proq ichki manbalar, ya’ni foydani ushlab qolish hisobiga oshirmoqda. Kapitalning aktivlarga nisbati Kapitalbank va Hamkorbankda oshgani, Agrobankda 18,44 foizdan 13,30 foizgacha pasayishi esa aktivlar o’sishi kapitaldan tez bo’lganini bildiradi. Gambacorta va Shin natijalariga ko’ra bu nisbat kreditlash va moliyalash xarajatlari bilan bog’liq. Biroq bu bog’liqlikni bizning banklar uchun tasdiqlash uchun kredit va xarajat ma’lumotlari kerak, shuning uchun bu yerda faqat taxmin sifatida qoldiramiz.

Maxametov ma’lumotlari 2023-yil boshigacha, bizniki esa 2023–2025-yillarni qamrab oladi. Shuningdek, hisobot turlari (konsolidatsiyalangan va alohida) bir xil emas. Shu sababli taqqoslash yo’nalishni ko’rsatadi, aniq miqdoriy xulosa bermaydi.

6. TAHLIL NATIJALARI ASOSIDA AMALIY TAKLIFLAR

O‘tkazilgan tahlil natijalari tijorat banklarida xususiy kapitalni boshqarish va uning tarkibini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Birinchidan, banklarda kapitalni shakllantirish manbalarini diversifikatsiya qilish lozim. Faqat ustav kapitalini oshirishga tayanib qolmasdan, taqsimlanmagan foyda va boshqa qonuniy ichki manbalar hisobidan kapital bazasini mustahkamlashga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, banklarda foydani taqsimlash siyosatini kapitalni rivojlantirish strategiyasi bilan muvofiqlashtirish zarur. Dividendlar to‘lash va foydani bank ixtiyorida qoldirish o‘rtasidagi nisbat bankning rivojlanish rejalari, risk darajasi va kapitalga bo‘lgan ehtiyojidan kelib chiqib belgilanishi kerak.

Uchinchidan, kapitalning aktivlarga nisbati dinamikasini muntazam kuzatib borish zarur. Aktivlari tez o‘sayotgan banklarda kapitalning o‘sish sur’ati ham ushbu jarayonga mos bo‘lishi kerak. Bunda mazkur ko‘rsatkich regulyativ kapital yetarliligi ko‘rsatkichlari bilan birgalikda baholanishi lozim.

To‘rtinchidan, zaxira kapitalini shakllantirish va undan foydalanish tartibini takomillashtirish muhimdir. Zaxiralar bankning moliyaviy barqarorligini ta’minlashga xizmat qilishi, ularning shakllanishi va ishlatilishi esa tegishli me’yoriy talablar hamda bankning ichki siyosatiga mos bo‘lishi kerak.

Beshinchidan, banklarning moliyaviy hisobotlarida kapital tarkibiga oid ma’lumotlarning ochiqligi va taqqoslanuvchanligini oshirish zarur. Yillik hisobotlarda ustav kapitali, qo‘shimcha kapital, zaxiralar, taqsimlanmagan foyda va boshqa kapital elementlarini aniq ajratib ko‘rsatish tahlil sifatini oshiradi.

Oltinchidan, banklarda kapitalni rejalashtirish jarayonida stress-test natijalaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv kredit yo‘qotishlari, aktivlar qiymatining pasayishi yoki boshqa salbiy holatlarda kapitalga bo‘lgan ehtiyojni oldindan baholash imkonini beradi.

7. XULOSA

Tadqiqot natijalari tijorat banklarida xususiy kapitalning nafaqat miqdori, balki uning tarkibiy tuzilishi ham moliyaviy barqarorlikni baholashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Birinchidan, 2023–2025-yillarda tahlil qilingan barcha banklarda Markaziy bank statistik jadvalidagi kapitalning mutlaq miqdori oshgan. Biroq uning o‘sish sur’atlari

banklar kesimida farq qilgan. Kapitalbank va Hamkorbankda nisbiy o‘sish yuqoriroq, O‘zmilliybank va Agrobankda esa nisbatan pastroq bo‘lgan.

Ikkinchidan, kapitalning aktivlarga nisbati banklar o‘rtasida sezilarli farq qilgan. Hamkorbankda ushbu ko‘rsatkich tahlil davrida oshgan bo‘lsa, Agrobankda pasaygan. Bu holat kapital va aktivlar o‘sishi o‘rtasidagi muvozanatni doimiy nazorat qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, kapital tarkibi bo‘yicha O‘zmilliybank va Agrobankda ustav kapitalining, Kapitalbank va Hamkorbankda esa taqsimlanmagan foydaning salmog‘i yuqoriroq bo‘lgan. SQBda ham taqsimlanmagan foydaning jami kapitaldagi ulushi yillar davomida oshgan.

To‘rtinchidan, davlat ishtirokidagi va davlat ulushi mavjud bo‘lmagan banklar guruhida kapitalning o‘sish sur’atlari turlicha shakllangan. Biroq tanlangan banklar soni va ularning boshlang‘ich ko‘rsatkichlari farqli bo‘lgani sababli bu natijalarni butun bank tizimiga tatbiq etish mumkin emas.

Umuman olganda, tijorat banklarida xususiy kapitalni samarali boshqarish uchun uning miqdorini oshirish bilan bir qatorda tarkibiy manbalarini diversifikatsiya qilish, taqsimlanmagan foydadan oqilona foydalanish, zaxiralarni shakllantirish va kapital o‘sishini aktivlar dinamikasi bilan muvofiqlashtirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish va xususiy kapitalni hisobga olishga oid amaldagi milliy buxgalteriya hisobi standartlari.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining asosiy ko‘rsatkichlari va banklar kesimidagi statistik ma’lumotlar. 2024-yil 1-yanvar holatiga. Rasmiy veb-sayt: https://cbu.uz/
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining asosiy ko‘rsatkichlari va banklar kesimidagi statistik ma’lumotlar. 2025-yil 1-yanvar holatiga. Rasmiy veb-sayt: https://cbu.uz/
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining asosiy ko‘rsatkichlari va banklar kesimidagi statistik ma’lumotlar. 2026-yil 1-yanvar holatiga. Rasmiy veb-sayt: https://cbu.uz/
5. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. Banklar faoliyatiga oid qonunchilik hujjatlari. https://lex.uz/
6. “Agrobank” ATB. 2023–2025-yillar moliyaviy hisobotlari. Openinfo korporativ axborot portali: https://openinfo.uz/

7. “Hamkorbank” ATB. 2023–2025-yillar moliyaviy hisobotlari. Openinfo korporativ axborot portali: https://openinfo.uz/
8. “Kapitalbank” ATB. 2023–2025-yillar auditorlik va moliyaviy hisobotlari. Openinfo korporativ axborot portali: https://openinfo.uz/
9. “O‘zmilliybank” AJ. 2024-yil va 2025-yil moliyaviy hisobotlari. Openinfo korporativ axborot portali: https://openinfo.uz/
10. “O‘zsanoatqurilishbank” ATB. 2023–2025-yillar moliyaviy va yillik hisobotlari. Openinfo korporativ axborot portali: https://openinfo.uz/
11. Maxametov S.A. (2025). Tijorat banklari kapitali tarkibi tahlili. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 5(07), 24–32
12. De Jonghe O., O’ztekin O’. (2015). Bank capital management: International evidence. Journal of Financial Intermediation, 24(2), 154–177.
13. Gambacorta L., Shin H.S. (2018). Why bank capital matters for monetary policy. Journal of Financial Intermediation, 35, 17–29.